

НАЙПРОДУКТИВНІШІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ

У статті аналізуються найбільш продуктивні способи творення військових термінів у сучасній перській військовій термінології з когнітивно-прагматичної точки зору.

Ключові слова: військова термінологія, військовий термін, словотворення, термінознавство, когнітологія.

В статье анализируются наиболее продуктивные способы создания военных терминов в современной персидской военной терминологии с когнитивно-прагматической точки зрения.

Ключевые слова: военная терминология, военный термин, словообразование, терминоведение, когнитология.

Terminological studies are among of the most important lines of research in the national and foreign schools of language studies, which is seen in the variety of approaches used to study terminology.

Among the special terminology, military terminology occupies an important place, which in recent times is conditioned by the rapid development of military science and technology, and, last but not least, by permanent military conflicts in some parts of the world.

Terms are the signs of a particular type; they show their specificity by means of denoting phenomena, relations and things which have communicative and pragmatic meaning only in a particular semiotic field – the field of certain professional activities.

The inevitable increase in the volume of special information in various fields of military science and technology is inextricably linked with the quantitative growth and qualitative improvement of military terminology.

Being a professional language, military terminology provides a new matrix of perception by means of which new global changes can be interpreted.

The article analyzes the most productive ways of military terms formation in modern Persian military terminology from the cognitive-pragmatic point of view.

Keywords: military terminology, military term, word formation, terminology, cognitology.

Постановка проблеми. На сьогодні утворення й поповнення перської військової термінології (далі – ПВТ) є важливою і невирішеною проблемою перської мови. В Ірані, разом із процесом масового запозичення, активно впроваджується робота із розроблення власної термінології, зокрема військової, також зростання обсягу спеціальної інформації в різних галузях військової науки та техніки невід’ємно пов’язане з кількісним зростанням та якісним удосконаленням військової термінології та зумовлює *актуальність* цього дослідження.

Метою статті є аналіз найбільш продуктивних способів творення військових термінів у сучасній перській військовій термінології.

Огляд останніх досліджень. Мовознавці такі як Ю.А. Рубінчик, В.Б. Иванов, Л.С. Пейсіков, Г.Г. Наджафов висвітлювали основні аспекти способів словотворення перської термінології. Тенденції запозичення з англійської та французької мов у перську, пов’язані з військовою термінологією, досліджував радянський вчений-сходознавець В. Болдирев. Певні особливості термінології перської мови, а саме шляхи поповнення та структуру, висвітлювали радянські вчені А. Куранбеков та Л. Пейсіков, у працях яких проаналізовано питання словотворчих характеристик та особливостей перського словотвору.

В українському мовознавстві, окрім роботи А. Романченка «Авіаційна термінологія сучасної перської мови» [5] на сьогодні дослідження військової термінології перської мови майже не представлені. Аналогічних досліджень перських мовознавців не зафіксовано.

Виклад основного дослідження. Під час дослідження використовувалися джерела поповнення сучасної перської військової термінології, а також матеріалом дослідження стала

новітня перська військова термінологія, яку було створено та впроваджено Академією перської мови та літератури.

Результати дослідження показують, що за допомогою *афіксального способу* утворюються терміни-похідні слова. Вони складаються з *основи + суфікс або префікс*. Афікси є різними за характером конституйованих значень, але утворені за їх допомогою нові терміни отримують нову галузь функціонування та змінене семантичне значення. В словотворчому процесі бере участь велика кількість афіксів, які залежно від частоти використання, поділяються на продуктивні та непродуктивні. Афікси приєднуються до основ іменників та дієслів. Більша кількість афіксів за своїм походженням належить до іранського лексичного фонду, але існують й такі афікси, які є запозиченими з інших мов.

У словотворчому процесі ПВТ можна виділити наступні продуктивні афікси такі як:

- «نگهبان – *охоронець* – دریابان – *віце-адмірал* – پشتیبانی – *підтримка (охорона)* : *پسونده «بیانی»*, «بیان» - وضعیت - *обстановка*, هدایت - *наведення на ціль* - حمایت - *прикриття (підтримка)* : *پسونده «بیت»* - امنیت - *безпека*;

- «رادیست - بیسیمچی - *військовослужбовець* *військ зв'язку* - توپچی - *артилерист (навідник)* : *پسونده «چی»* - تلگرافچی - *зв'язковий* - تلفنچی - *зв'язку*;

- «کابله - *корабель* - ناو (від ناوچه - *катер* - بیلچه (від بیل - *лопата*), *саперна лопатка* : *پسونده «چه»*»;

- «روزانه - *денний політ* - پرواز شبانه - *нічний політ* [3, с. 205]: *پسونده «انه»*»;

- «دیکتاتور - *диктаторство* - شناسایی - *розвідка* : *پسونده «ی»* - «ی» - *партизанство* - پارٹیزانی - *стійкість* - پافشاری. Цей суфікс є одним з найпродуктивніших суфіксів у сучасній перській мові та ПВТ. Число лексем, утворених за його допомогою, вимірюється тисячами.

- «ی» - «ی» - *نیروهای هوایی* - *військово-повітряні сили* - عملیات جنگی - *воєнні дії* : *پسونده «ی»* - *نیروهای هوایی* - *نیروهای هسته ای* - *ядерні сили* - نیروهای انتظامی - *сили охорони правопорядку* - *نیروهای مخصوص* - *збройні сили* - *сухопутні війська* - *نیروهای زمینی* [2, с. 585].

Цей суфікс також є одним з найпродуктивніших суфіксів у сучасній перській мові.

- «ش» - *پسونده «ش»* утворює назву дії від дієслів. До основи теперішнього часу дієслова додається аломорф (варіант суфікса) – еш. Утворює віддієслівні іменники, що сприймаються як:

1. *процес*: *випробування* - پردازش - *реагування (протидія)* - واکنش - *обробка даних* - پردازش اطلاعات

2. *результат дії чи процесу*: *доповідь* - گزارش - *радіоприйом* - پذیرش

Результати дослідження виявили, що ще однією продуктивною моделлю творення термінів є *словоскладання (іменник + іменник)*:

سربازخانه	-	خانه + <i>солдат</i> - سرباز	дім	казарма
رزمنامه	-	نامه - <i>бій</i> та <i>рз</i> - رزم	лист	план дії
تیرباران	-	باران - <i>дош</i> - <i>постріл</i> - تیر	дош	обстріл

За цією моделлю також утворюються такі слова: *транспортування* (حمل + *нқл*), *збройна сутичка* (*з* - خورد + *зді*), *міномет* (*з* - انداز), *почесна варта* (*з* - احترام), *тощо*.

У процесі основоскладання у ПВТ беруть участь *інтерфікси (з'єднувальні морфемі)*. Вони не мають лексичного значення та розташовуються між з'єднувальними словами й утворюють такі моделі:

модель *іменник + (و, به) + іменник*: *збройна сутичка* - زدوخورد; *зближення з противником* - با دشمن روبه رو شدن

модель *основа минулого часу (далі – ОМЧ) + o + ОМЧ*: *пробіг* - امدورفت

Велика кількість термінів ПВТ формується за рахунок *термінологізації* побутових слів шляхом розширення або, навпаки, звуження значення [1, с. 418], наприклад:

Перське слово	Загальноживане значення	Термінологічне значення
دسته	ручка, група людей, тварин	взвод, загін
افسر	корона, керівник	офіцер
توپ	м'яч	гармата
نیروی زمینی	сила землі	СВ
پوشش	ковдра	прикриття
استتار	приховування,	маскування,

Перське слово	Загальноживане значення	Термінологічне значення
مخزن	затаювання	камуфляж
مگسک	склад, ємність	магазин (вогнепальна зброя)
مهندس	маленька муха	мушка (приціл)
پياده	інженер	сапер
	піший	піхота

На сучасному етапі розвитку ПВТ існує багато термінів, створених за допомогою *напівафіксів*. Наприклад, морфема انداز основа теперішнього часу (далі – ОТЧ) від انداختن (*кидати*) в словнику не зафіксована та самостійно в сучасній перській мові не вживається, але у свідомості носія мови значення цієї морфеми пов'язано з поняттям *кидання, закидання*. Наведена морфема є когнітивним маркером процесу кидання, за її допомогою утворено такі терміни: *міномет (те, що кидає міну)* – مینانداز; *бомбардувальник (те, що кидає бомбу)* – بمبانداز.

За моделями напівафіксації утворюються словотвірні структурні типи напівпохідних слів, що займають проміжну позицію між афіксальними та складними словами. Напівафікси бувають називного та дієслівного походження [6, с. 148].

Напівафікси називного походження (مانند, گون, كده, منش, گاه) – це такі основи, які на ранніх стадіях розвитку новоперської мови були окремими словами (іменниками чи прикметниками), але на сучасному етапі втратили своє самостійне значення [3, с. 237], проте залишаються когнітивними маркерами у свідомості носіїв мови та застосовуються у процесі творення нових слів. Напівафікси називного походження менш характерні для словотворення військової термінології.

Найуживанішим є напівафікс – *گاه*, який у свідомості носіїв мови має когнітивно-семантичне значення ‘локалізація чогось’ та використовуються для утворення слів із значенням ‘заклади’ й ‘назви певних пунктів’:

станція	ایستگاه
пункт спостереження	دیدگاه
пост, караульне	پاسگاه
приміщення	
база	پایگاه
тил	عقابگاه
казарма	آسایشگاه
укриття	پناهگاه
польова майстерня	تعمیرگاه سحرایی

Напівафікс (іменникова основа) із когнітивним значенням ‘робота’ – *کار* отримав найбільшого поширення в сучасній перській мові, зокрема, у ПВТ:

агресор	تجاوزکار
ефективність	کارایی
взаємодія	همکاری
застосування, залучення	به کارگیری
автоматичний	خودکار

У ролі *дієслівних напівафіксів* насамперед використовуються ОТЧ простих дієслів. Переважна більшість похідних термінів утворюється шляхом приєднання дієслівних напівафіксів до основ іменників, але вони можуть також ставати інтегральною частиною інших частин мови. До найпродуктивніших напівафіксів дієслівного походження суфіксального типу належать такі: *کش بین, بر* тощо. Ці основи дієслів зберігають значення дієслова та, відповідно, у свідомості носіїв мови маркують його значення, але не можуть виступати в ролі «окремого слова» [4, с. 12].

Напівафікси дієслівного походження утворюються додаванням до іменника основи дієслова теперішнього часу, що має значення дії: *складання схем, планування* – ریختن (طرح + ОТЧ від ریختن – *сипати, лити*); *ешелонування, шиккування в бойовому порядку* – ردهبندی (رده + ОТЧ від بستن – *закривати*); *будівництво моста* – پلسازی (پل + ОТЧ від ساختن – *будувати*); *трак* – بارکش (بار + ОТЧ від کشیدن – *тягнути*); *БМП* – نفربر (نفر + ОТЧ від بردن – *нести*); *командувач* – فرمانده (فرمان + ОТЧ від دادن – *давати*); *вербування* – سربرگیری (سربراز + ОТЧ від گرفتن – *брати, отримувати*); *хвильоріз* – موجشکن (موج + ОТЧ від ضربه – *вдаряти*); *самохід* – خودرو (خود + ОТЧ від رفتن – *ходити*); *амортизатор* – ضربه گیر (ضربه + ОТЧ від گرفتن – *брати*); *стрілок* – تفنگدار (تفنگ + ОТЧ від داشتن – *мати*); *броньований* – زره دار (زره + ОТЧ від داشتن – *мати*).

Наприклад, за допомогою морфем «انداز» та «افکن», що походять від дієслів انداختن та افکندن – із значенням *кидати*, утворюються такі терміни:

- від انداز: міномет – مینانداز; бомбардувальник – بمبانداز.
- від افکن: міноносець – مینافکن; бомбардувальник – بمبافکن.

Такий напівафікс, як ياب від يافتن, який має когнітивний маркер *шукати, знаходити*, утворює такі терміни:

глибиномір	عمقیاب (те, що знаходить глибину)
міношукач	مینیب
спідометр	سرعتیب
далекомір	فاصله یاب

За допомогою напівафікса سنج від سنجیدن *вимірювати* утворюються найменування вимірювальних приладів:

дозиметр	تشعشع سنج
гідрометр	رطوبت سنج
спідометр	سرعتسنج
монометр	فشارسنج

Напівафікси префіксального типу можуть самостійно вживатися та мають власне значення, проте вони належать до напівафіксів, оскільки в процесі словотворення втрачають своє лексичне значення. Проте вони отримують класифікуючі значення (відносять слово до тієї чи іншої семантичної категорії), так як це роблять суфікси та префікси. Багато термінів утворено за допомогою напівафіксів префіксального типу زیرشاه پیر کم پیش, наприклад:

просування	پیشروی
цілі, що летять на низькій висоті	اهداف هوایی کم ارتفاع
авангард	پیشتر اول/پیشگام
ходова пружина, головна рушійна сила	شاه فنر
віддання військового вітання із зброєю	پیشفشنگ
підводка	زیردریای

Висновки та перспективи дослідження. Отже, на сучасному етапі розвитку ПВТ створення термінів за допомогою напівафіксів (وندواره) є одним із найбільш продуктивних способів словотворення. До напівафіксів в іраністиці належать такі морфеми, які мають лексичне значення, але не вживаються як окреме слово. Напівафіксальний спосіб є специфічним для термінотворення в перській мові.

У сучасній перській військовій термінології можна виділити наступні найбільш продуктивні способи творення військових термінів:

- словотворення за допомогою афіксів;
- словоскладання – поєднання іменних та дієслівних основ;
- термінологізація;
- напівафіксація – поєднання дієслівних напівафіксів (основи теперішнього часу) з іменною чи дієслівною основою.

Військова термінологія постає як основна одиниця закріплення знань про фрагменти дійсності спеціальних галузей та сфер діяльності людини у військовій сфері, що не лише називає процеси й об'єкти, а й одночасно слугує засобом пізнання та систематизації знань про навколишній світ та є результатом і підґрунтям ефективної комунікативної діяльності у військовій сфері.

Список літератури:

1. Акульшина Н. Т. Лексико-семантичний спосіб словотворення військової термінології (на прикладі перської, української та англійської мов) / Н. Т. Акульшина // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – Випуск 146. – С. 417- 421.
2. Акульшина Н. Т. Основи військового перекладу (перська мова): підручник / Н. Т. Акульшина; за заг. ред. В.В. Балабіна. – К.: Логос, 2011. – 595 с.
3. Иванов В. Б. Учебник персидского языка [Часть II. Для студентов 2-го курса востоковедных факультетов высших учебных заведений] / В. Б. Иванов, Б. Л. Гладкова. – М. : Филоматис, 2004. – 320 с.
4. Пейсиков Л. С. Лексикология современного персидского языка / Л. С. Пейсиков. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1975. – 207 с.

5. Романченко А. А. Авиационная терминология современного персидского языка / А. А. Романченко // Сходознавство. – 2005. – № 31–32. – С. 55–67.
6. Рубинчик Ю. А. Грамматика современного персидского литературного языка / Ю. А. Рубинчик. – М. : Изд. группа «Восточная литература» РАН, 2001. – 600 с.

REFERENCES

1. Akulshyna, N. T. (2016). Leksyko-semantychnyj sposib slovtvorennya vijskovoyi terminologiyi (na prykladi perskoyi, ukrayinskoyi ta anglijskoyi mov). Kirovograd: Naukovi zapysky. Volodymyr Vinnychenko Ukrainian State Pedagogical University.
2. Akulshyna, N. T. (2011). Osnovy vijskovogo perekladu (perska mova): pidruchnyk. Kyiv: Logos.
3. Ivanov, V. B. (2004). Uchebnik persidskogo yazyka [Chast II. Dlya studentov 2-go kursa vostokovednykh fakultetov vysshikh uchebnykh zavedeniy]. Moscow: Filomatis.
4. Peysikov, L. S. (1975). Leksikologiya sovremennogo persidskogo yazyka. Moscow: Izd-vo Moskovskogo un-ta.
5. Romanchenko, A. (2005). Aviatsionnaya terminologiya sovremennogo persidskogo yazyka. Skhodoznavstvo.
6. Rubinchik, Yu. A. (2001). Grammatika sovremennogo persidskogo literaturnogo yazyka. Moscow: Izd. gruppy «Vostochnaya literatura».

УДК : 81'276.1

Басараба І.
(Хмельницький)

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ФРАЗЕОЛОГІЗМ У СКОПУСІ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

У статті розглядаються основні підходи до трактування понять «фразеологія» та «фразеологізм». Аналізуються основні особливості, що відрізняють фразеологічні одиниці від слів та визначено поняття фразеологізму. З'ясовано роль фразеологізмів у мові. Визначено основні ознаки фразеологічних зворотів. Охарактеризовано основні критерії виділення фразеологізмів та фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологія, ідіома, теорія еквівалентності, стійкість.

В статье рассматриваются основные подходы к интерпретации понятий «фразеология» и «фразеологизм». Анализируются основные особенности, что отличают фразеологические единицы от слов и определено понятие фразеологизма. Выяснено роль фразеологизмов в языке. Определено основные признаки фразеологических оборотов. Охарактеризовано основные критерии определения фразеологизмов и фразеологических единиц.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеология, идиома, теория эквивалентности, стойкость.

The article deals with the basic approaches to the interpretation of terms «phraseology», «phraseologism». It is analysed main peculiarities, that differ phraseological units from the words and the concept of phraseology is defined. The role of phraseologisms in the language has been clarified. The main features of phraseological locution has been determined. The basic criteria of selection of phraseologisms are characterized.

The author considers phraseological units as a set of partially-phrase units, phrasal verbs, stable wordcombinations and free wordcombinations. In its turn stable wordcombinations can be divided onto the phrases with no motivation– a group of words whose meaning can not be deduced by the meaning of the constituent lexemes and partial. The author considers that the words with a lack of motivation are characterized by a historical stage of development).

The approaches presented by the author allows to assume that phraseology is the science of phraseological units whose task is to study the phraseological foundation and its specific language. In the article the author examines the importance of phraseologisms as special units of language and reveals patterns of their formation and functioning them in the language.